

Tlustokožci

***Mravenci a drvodélky * Tlustá sloní kůže * Pomalý reflex
slona * Vznik vnitřní kostry * Kostra ve vaku okostice * Duch
v kostře a kůži***

Dobré ráno, pánové! Nějakou dobu jsme se teď neviděli; možná někomu mezitím napadlo něco zvláštního, co bychom dnes měli prohovořit?

TÁZAJÍCÍ SE: *U velkých mravenců, kteří žijí v lese, bývá úplně dole, ve spodním patře, něco jako med či pryskyřice; ta se používá ke kultickým účelům, katoličtí faráři jí mívají rádi ke kadidlu. Chtěl bych se zeptat, z čeho to pochází a z čeho se to skládá.*

DR. STEINER: V pryskyřicích, které se tam tvoří, se nachází **Pryskyřice** stejná látka, jaká je obsažena v kadidle, a nemá tedy vlastně v **mraveništi** žádný jiný význam, než že se dá levně získat tímto způsobem jako vykuřovadlo. Mravenišť vzniká tím, že mravenci spolu s kyselinou mravenčí vyměšují také všelicos, co si s sebou přinášejí z pryskyřičných součástí stromů, na nichž sbírají jejich šťávy. Není to tedy něco na způsob medu; je to pryskyřice promíchaná s kyselinou mravenčí.

Drvodělky PAN MÜLLER: *Chtěl bych se ještě jednou vrátit ke včelám, respektive k drvodělkám, které hnízdí ve stromech. Kdysi zamlada jsem zažil případ v lese, v jednom okrsku, kde všechno dřevo shnilo, nepoužilo se. Pak přišel jeden mistr tesař a toto dřevo, které se dříve používalo vždy jen na bedny, ve velkém množství skoupil. Toto dřevo použil k tesařským pracím na novostavbách, všechno ho prostavěl. Za rok se všude v těch bytech našly drvodělky. Ty drvodělky byly pro stavbu tak nebezpečné, že ji ten mistr tesař musel za dva roky vzít zase zpátky. Všechny trámy až po střechu musely dolů. On to musel zase kompletně převzít, musel to koupit.*

DR. STEINER: To se ovšem může stát, samozřejmě. Daly se drvodělky do toho dřeva až na skladu, nebo ještě v lese?

PAN MULLER: *Na podzim se vydražilo a potom na jaře spotřebovalo, a v létě z něj vyletěly drvodělky.*

DR. STEINER: Všechno, co může být na jedné straně velmi prospěšné, může být na druhé straně zase nesmírně škodlivé. To však neodporuje tomu, co jsem říkal, totiž že tyto včely jsou u dřeva veskrze nezbytné. Jak říkám, všechno, co může být na jedné straně neobyčejně prospěšné, může být na druhé straně neobyčejně škodlivé. Chtěl bych vám říci takový příklad: Představte si malého chlapce, který je krátkozraký a dají mu brýle; to je nutné a případně i velmi prospěšné. Když to ale ostatní chlapci budou považovat za něco obzvlášť vznešeného a budou si

také chtít nasadit brýle, pak to nebude prospěšné, ale škodlivé. A tak tomu i je: to co je v jednom případě neobyčejně prospěšné, může být na druhé straně neobyčejně škodlivé. Tak tomu prostě je.

PAN MÜLLER: *Chtěl bych se ještě jednou vrátit ke včelám a k tomu, co souvisí s naším životem a naším konáním jakožto chovatelů včel: V poslední době mi kolegové při různých příležitostech vytýkali, že by bylo hezčí, kdybych nečetl z papíru, nýbrž mluvil spatra. Musím však svým kolegům namítnout: navštěvoval jsem pouze národní školu a nemám žádný zvláštní řečnický talent. Nejsem tedy schopen mluvit spatra. I dnes bych proto chtěl číst z papíru a nehovořit spatra: o včelách, o včelí matce. [Pan Müller přejde od úlu ke stížnostem na dělníky a zaměstnavatele; vrací se zpět do roku 1914, vyslovuje se poněkud nespokojeně. Srovnává: tady jsme také takový úl, a tak dál.]*

DR. STEINER: Nuže, pánové, o takových věcech je obtížné pojednat rovnou spatra; a všichni tady asi máme zkušenost, že když se takové otázky dostanou na pořad dne a bezprostředně potom se o nich jedná, probíhá jednání v jiném tónu, než když se ta věc důkladně promyslí. Proto si tu věc, pokud o ní máme vůbec dál jednat, důkladně promysleme. Ve středu máme k dispozici další hodinu a já bych poprosil pány, kteří by k této věci chtěli něco říci, abychom si k tomu zvolili střeďeční hodinu.

Právem se mluvilo o temperamentech. Temperamenty působí jinak, pokud se člověk mezitím vyspal! Nechci tím samozřejmě tu věc stáhnout z pořadu dne; nechci tím totiž říci, že bych ve středu sám také něco k věci neřekl. Myslím si ale, že to uděláme tak, abychom o té věci nejednali hned teď zatepla, kdy by některé mohla uvést do varu, ale že si na to necháme čas do středy. Potom bych poprosil, aby se k tomu pánové ve

středu vyjádřili, pokud budou chtít.

Zůstaňme tedy dnes spíše u toho, co nás zaměstnávalo jindy, to jest u otázek poznání. A jak říkám, k podnětu pana Müllera bychom se měli vrátit a ve středu se k tomu vyjádřit. A co mám říci já sám, to pak také řeknu.

Podívejte, co se týče vědy, může ten, kdo je v ní doma, poměrně dobře, dokonce velmi dobře říci leccos i bez přípravy; ale celou tu věc, která zde byla přednesena, bych si chtěl ještě jednou promyslet. Souhlasíte s tím? [Souhlas.] Má někdo ještě nějaký dotaz?

PAN DOLLINGER: *V poslední době se hodně mluvilo o otázce - psalo se o tom ve všech novinách - že se neví, kde zůstávají mrtví sloni, protože se nikdy nenajdou jejich pozůstatky. Chtěl bych se pana doktora zeptat, zda by třeba nebylo zajímavé o tom promluvit?*

Nálezy pravěkých slonů DR. STEINER: U slona je to zajímavá věc! Zbytky pravěkých slonů, slonů z pradávných časů, se ovšem někdy najdou v naprosto vynikajícím stavu. A způsob, jak bývají tito pravěcí sloni nalézáni, svědčí o tom, že právě tato zvířata, která se v přírodopise nazývají tlustokožci, musela všude tam, kde bývají jako pravěká zvířata nalézána, zahynout tak - musela tedy zůstat zachována tak - že byla najed-

nou obalena okolní zemí. Chci tedy říci, že se tito tlustokožci mohli tak dobře zachovat jenom v důsledku toho, že to nebylo jen tak pozvolna, kdy se řekněme ponořili do vody a země a bahna, nýbrž muselo tomu být tak, že žili v nějaké jeskyni a při nějakém sesuvu byli najednou obklopeni zemí. Tak došlo k tomu, že když se v té zemině rozložilo kolem kostry maso, kostra se v té vcelku pevné schránce neobyčejně dobře zachovala. Všude v muzeích najdete právě od těchto mohutných zvířat pravěku ty nej- nádherněji zachované exempláře.

To ovšem dokazuje, že tato zvířata mají tu zvláštnost, že když se přiblíží jejich smrt, odejdou do jeskyní. Samozřejmě že tak striktně, jak jste to předtím řekl, to nelze brát; dá se jen říci: ve velmi častých případech (přirozeně že mrtví sloni se také najdou) schází po slonu, kterého bylo předtím ještě velmi dobře možné vidět, jakákoli stopa. Tato zvířata mají totiž tu zvláštnost, že když tuší, že se blíží jejich smrt, odejdou do jeskyní a v těch jeskyních pak skonají.

Podívejte, pánové, to ovšem souvisí s tím, že tato zvířata - a to co jste říkal, se v podstatě vztahuje právě jen na tlustokožce - zkrátka že mají neobyčejně tlustou kůži. A co znamená tato tlustá kůže? Podívejte, tvrdé části zvířete jsou tím, co je nejvíce příbuzné zemi. I vaše nehty jsou z vás samotných nejpříbuznější zemi. A sloní kůže je taková, že je skutečně neobyčejně příbuzná zemi. Tím se slon po celý svůj život cítí vlastně zemí obklopený, totiž zemí ve své vlastní kůži, cítí se dobře jenom tehdy, je-li

*Slon v kůži
umírá*

obklopený svou kůží. Nuže, v kůži slon vlastně neustále umírá. Tato zvířata (a to je u těchto tlustokožců to zvláštní) právě ve své tlusté kůži neobyčejně silně cítí, že se blíží jejich smrt. Ve své kůži pak chtějí mít více země; jejich instinkt je takový, že se pak zdržují v jeskyních. V těchto jeskyních je ovšem lidé nehledají. Kdyby je v jeskyních hledali, našlo by se v krajích, kde jsou sloni, skutečně víc mrtvých slonů. Venku v otevřené krajině se nenajdou.

Tato skutečnost ovšem dokládá, že zvířata mají vůbec mnohem větší ponětí o své smrti než člověk, a nejvíce právě ta zvířata, která jsou obalena tlustou kůží; platí to ovšem také pro zvířata, která jsou nižšími zvířaty, jsou malá, tedy například hmyz, který je také obalen kůží rohovitého charakteru. A podívejte, u těchto malých zvířat musíme vskutku říci: ona nejenže cítí svou smrt, ale jakmile se smrti přiblíží, činí také všemožná opatření, aby jejich smrt nastala tam, kde může nastat nejlépe. Jisté druhy hmyzu se stahují zpět do země, aby tam prožily svou smrt.

Předtucha u zvířat Není-liž pravda: u člověka je tomu prostě tak, že svou svobodu vykupuje tím, že má vlastně minimální schopnost předtuchy. Zvířata svobodu nemají, všechno je u nich nesvobodné. Zato však mají velkou schopnost předtuchy a vy víte, že hrozí-li například nebezpečí, hrozí-li nebezpečí zemětřesení, zvířata odcházejí, zatímco člověka takové věci řádně překvapí.

Můžeme říci, že pro člověka je neobyčejně těžké vžít se do duše zvířat. Kdo ale dovede zvířata skutečně pozorovat, kdo má pro pozorování zvířat smysl, ten zjistí, že

zvířata všude ve svém životě jednají neobyčejně prorocky. A uvedená zvláštnost souvisí právě s prorockým životem v těchto zvířatech. Ovšem zvířata, když něco takového dělají, nemůžeme zcela srovnávat s člověkem!

Zmiňme se ještě o něčem jiném, co se vztahuje ke slonům a z čeho nám to, na co jste se ptal, bude ještě více srozumitelné. Podívejte, opakovaně bylo pozorováno, že například nějaké malé sloní stádo je vedeno k brodišti nebo k napajedlu. Nuže, mohl by tam stát nějaký darebný kluk, když ti sloni přicházejí, a po jednom z nich by mohl hodit kamenem. Takový slon zprvu vypadá jako trpělivé zvíře a nic podobného neudělá, chová se k tomu značně lhostejně. Darebný kluk čeká a chce po slonovi opět hodit kamenem, až se bude vracet. Avšak ejhle, když se slon vrací, má v chobotu schovanou pořádnou dávku vody. A jak se vrací a zase uvidí toho kluka, tak ho celého odshora až dolů postříká, dříve než po něm kluk může hodit kamenem. Tyto věci byly opakovaně pozorovány. Člověk by si mohl říci: U sta hromů, vždyť slon je mnohem chytřejší než člověk; slon musí být nesmírně moudrý, když si podrží v paměti něco takového jako tuto urážku, kterou mu ten kluk způsobil, a v chobotu si nechá pořádnou dávku vody a nakonec se pomstí!

*Slonova
„pomsta“*

Ovšem, pánové, myšlenka, která vás u toho slona napadá, není tak docela správná. Nemůžete to srovnávat s chytrostí člověka; musíte to totiž u člověka srovnat s něčím jiným. Když si vám tady na oko sedne nějaká moucha, uděláte následující věc: odeženete ji, aniž byste přitom ně-

*Reflex u
člověka*

jak zvlášť přemýšleli. Veda, kde je mnoho výrazů pro věci, kterým vědci někdy rozumějí mnohem méně, to nazývá reflexním pohybem. Na základě určitého instinktu, na základě určitého obranného pohybu člověk prostě smete to, co by mu mohlo případně škodit. Podobné věci se u člověka vyskytují dost často. A v případě takového pohybu, kdy se člověk prostě ožene po mouše, je tomu tak, že jeho mozek vůbec není činný; činné jsou tu jenom ty nervy, které jdou k páteři. Není-liž pravda: když člověk o něčem přemýšlí, pak to vypadá takto [přednášející kreslí]: tady nahoře má mozek, potom jde, například když to či ono uvidí, jeho zrakový nerv k mozku, z mozku pak ostatním organismem prochází vůle, která něco dělá. Ale pokud se člověk prostě ožene po mouše, která si na něj sedne, nejde ten nerv vůbec do mozku - dokonce ani když to je na hlavě - ale jde přímo do páteře, a člověk mouchu odežene, aniž by o tom mozkiem přemýšlel. Čili tady je to mícha, která v nás vlastně způsobuje skutečnost, že se jako lidé instinktivně bráníme, když se k nám něco takhle dostane.

Lidská kůže

My lidé nemáme, alespoň ve fyzické oblasti, tlustou kůži, ale kůži velmi tenkou. Naše kůže je tak tenká, že je dokonce průhledná; lidská kůže totiž sestává ze tří vrstev: vnitřní je takzvaná škára, potom přijde takzvaná Malpighiho vrstva, a pak máme vnější pokožku, která je úplně průhledná. Stejně jako slon máme také kůži, jenomže je velice tenounká. Vnější pokožka je zcela průhledná. Tím, že máme kůži, která je průhledná, jsme

také všemi svými pocitovými smysly v kontaktu se svým okolím a tím, že jsme v kontaktu s okolím, jsme vnitřně myslící lidé a o věcech přemýšlíme. Slon je zkrátka tlustokožec i ve fyzickém smyslu, lidé jsou zase často tlustokožci ve smyslu morálním. Jaký to má ovšem důsledek? Po tom, co jsem vám řekl, si snadno umíte představit, že slon je neobyčejně necitlivý ke svému okolí. Slon v podstatě vůbec nic necítí a všechno, co vnímá ze svého okolí, musí vidět; slon je jako v sobě uzavřený svět.

Studovat podrobně duši slona je pro některé lidi něco neobyčejně zajímavého. A pokud se má člověk v poznání dostat dál, mohl by si někdy přímo usilovně přát, aby byl slonem. Podívejte se, kdyby člověk měl k tomu ještě své myšlení - tedy k tomu, že by měl duši slona - pak by byl tak chytrý, že se vůbec nedá popsat, jak by byl chytrý! Slon však na to, aby mohl být tak chytrý, nemá mozek. Tím že je zcela uzavřený v sobě, se jeho reflexní, jeho obranné pohyby prodlužují. Trvá to dlouho. Kdyby na vás seděla moucha a vy jste neměli tak rychlý instinkt, že byste ji ihned odehnali, tak by ta moucha odletěla teprve sama od sebe. U slona je tomu ovšem takto: mouchu by nechal sedět, protože to, že by ji odehnal, by se u něj dostavilo možná až tak za hodinu; tak pomalu působí ten reflexní, obranný pohyb. A to co slon dělá s chobotem, není nic jiného než takový reflexní pohyb, který pouze trvá delší dobu. Ale není tomu tak, že by uvažoval: Ten kluk mě urazil, musím ho pořádně zlít vodou! O tom slon neuvažuje. Ale jak tam ten kluk stojí, tak mu vlastně chce svým chobotem jednu vrazit; jenomže u slona to trvá dlouho.

Když po vás nějaký kluk hodí blátem, tak mu hned jednu vrazíte, aniž byste o tom dlouze přemýšleli. Ovšem slon je pomalé zvíře, právě proto, že je tlustokožec, a proto to dlouho trvá, než to dojde tam a zase zpátky, než natáhne chobot a klukovi chce jednu vrazit. Zatímco se však mezitím napájí, uvědomí si: když má v chobotu vodu, je chobot silnější, zesiluje mu to chobot; a chce si zesílit chobot tím, že si v něm nechá vodu. A cítí, že jeho chobot se prodlouží. Je to prostě ten prodloužený chobot, kterým mu chce jednu vrazit, když vystříkne svou dávku vody.

To je to, co musíme uvážit. Slonovi nemůžeme jednoduše připisovat lidskou moudrost; musíme si uvědomit celou duši slona, a pak nám to dojde.

A tak je tomu tedy u slona tak, že je vnitřně uzavřenou bytostí a všechno zpozoruje, a nejvíc zpozoruje to, co se odehrává v jeho nitru. Tím také zpozoruje, že se blíží smrt, a může odejít do ústraní.

Psychologie zvířat Někaká psychologie zvířat dnes vlastně téměř neexistuje. Není-liž pravda: člověk zvířata sice pozoruje a zjišťuje, jak jsem vám již říkal, všelijaké zajímavé skutečnosti; avšak skutečné nahlížení do zvířecí duše, to je něco, co je dnes zkrátka neobyčejně vzácné. Pokud však chceme na tyto věci přijít, musíme posilovat své smysly, abychom vůbec pozorovali život.

Korály Pojdme k úplně nepatrným živočichům, tak jak také existují. Existují úplně nepatrní živočichové, kteří sestávají jenom z měkké, slizovité hmoty [viz nákres]. Pokud je nablízku nějaké zrníčko, může tato měkká, slizovitá

hmota vysunout něco jako tykadlo. Z té hmoty se vlastně teprve vytvoří rameno, které zase může být vtaženo zpět. Vidíte, že takoví živočichové ze sebe vylučují vápenaté nebo křemičité schránky, takže jsou těmito schránkami obklopeni. Ovšem u tak malého živočicha, který vylučuje vápenatou nebo křemičitou schránku, toho ještě mnoho neuvidíme. Potom jsou však o něco dokonalejší živočichové a u nich už toho můžeme pozorovat více. Jsou živočichové, kteří také sestávají z takovéto slizovité hmoty, ale uvnitř je něco, co, když se dobře podíváme, vypadá jako malé paprsky; a kolem dokola je zase schránka a na té schránce jsou ostny. Všechno, co pak roste do podoby korálů, vypadá takto.

Vezměte si takového živočicha, který má schránku s ostny a uvnitř ve své měkké hmotě tyto paprscité útvary. Co to je? Budeme-li v tom skutečně bádát, zjistíme, že tyto paprsky tady uvnitř nejsou způsobeny Zemí, nýbrž okolím Země, tedy hvězdami. Tato měkká hmota je způsobena z nebe směrem dovnitř a ta tvrdá hmota, neboli ta hmota s ostny, je způsobena z nitra Země. Jak něco takového vznikne? Inu, pánové, pokud chcete vědět, jak něco tako-

*Tvorba
nervů u
nižších
živočichů*

vého vznikne, tak si představte následující: Tady je kousek (kreslím to opravdu velmi zvětšené) takového slizovitého živočicha. Nyní se tady uvnitř vytvoří účinkem zdaleka přicházejícího hvězdného působení kousek takového paprsku. Jakmile se vytvoří, to hvězdné působení tady značně silně stlačuje zbývající hmotu. Ta ovšem tlačí ještě silněji na tuto stěnu. A protože tlačí silněji, vytvoří se tady uvnitř na té schránce silnější vyklenutí, vytvoří se osten z obklopující vápenaté nebo křemičité hmoty. Takže tento osten je vytvářen zvenčí, ze Země, zatímco paprsek je vytvářen zevnitř působením hvězdy. Je to srozumitelné?

Tady to uvnitř, co se zde tvoří, je počátek nervové hmoty; to co se tvoří tady venku, je počátek kostní hmoty. U těchto nižších živočichů tedy vidíme: nervy se vytvářejí pod vlivem vnějšího světového okolí, tedy mimozemského světa. Všechno, co má charakter kostí, schránek (nižší živočichové mají, jak známo, pouze vnější kost), se vytváří působením Země.

Vznik vnitřní kostry Čím dokonalejší zvířata budeme pozorovat, tím více uvidíme, že ustává tvorba schránek a nastupuje tvorba kostry, která je pak nej dokonalejší u člověka. Podívej te se

však na lidskou kostru. Když se podíváte na lidskou kostru, dospějete k tomu, že hlavu vlastně můžete srovnat s nižším živočichem, neboť hlava má něco jako schránku. Uvnitř je měkká. To je velký rozdíl oproti ostatní lidské kostře. Vaše kosti nohou vás uvnitř nesou a maso je pokrývá. Tady je měkká hmota navenek. Člověk tady kostru pojal do sebe. Ovšem to, že vnější kostra je ne jako u hlavy, ale jako u ostatního lidského těla, pojmána dovnitř, to souvisí s tím, že u těchto vyšších zvířat a také u člověka se krev utváří určitým způsobem. Když se podíváte na nižší živočichy, pak je to všechno jedna bílá hmota. I to co v nich proudí jako krev, je bílé. Tito nižší živočichové tedy mají bílou, nikoli teplou krev. Čím jsou zvířata vyšší a čím více se budeme blížit od zvířecí ústrojnosti k člověku, tím více bude člověk¹, který ovšem zůstává světlý, prostoupený hmotou krve. A čím více bude nerv prostoupený hmotou krve, tím více se kostra, která byla nejprve jen vnější schránkou, stahuje do nitra organismu.

Takže můžeme říci: Proč má člověk vnitřně utvářené kosti jak u svých rukou, tak u svých nohou? Protože má svou nervovou hmotu prostoupenou hmotou krve. Můžeme tedy říci, že vyšší zvířata a člověk potřebují uvnitř krev, aby vnější schránku mohli pojmout do sebe. Je to srozumitelné?

¹ i když bychom zde mohli logicky očekávat slovo *nerv*, je přesto v německém originále (a tedy i ve stenografickém zápisu přednášky) uvedeno slovo *Mensch*, tj. *člověk* (pozn. překl.)

Člověk o
sobě ví

Tím však také můžeme říci, že takový nižší živočich o sobě nic neví. Avšak člověk a vyšší živočichové o sobě vědí. Čím o sobě vědí? Tím, že v sobě mají kostru, tím o sobě vědí. Když se tedy zeptáme, čím má člověk vůbec vědomí sebe sama, čím o sobě ví, pak nemůžeme poukazovat na svaly, nemůžeme poukazovat na měkké části, ale musíme poukázat právě na svou pevnou kostru. Díky pevné kostře o sobě člověk ví. A je neobyčejně zajímavé studovat právě kostru člověka.

*Okostice
jako vak*

Dejme tomu, že tady budeme mít člověka a velmi zhruba do něj zase zakreslím jeho kosterní soustavu [viz nákres]. To je ovšem neobyčejně zajímavé: podíváte-li se na kostru, pak si musíte uvědomit, že tato kostra byla uvnitř v člověku; lidská kostra je ovšem zcela potažena blánou. Jestliže zde mám tuto blánu nakreslit, pak bych ji musel nakreslit takto. Pokud totiž člověk žije, je celá jeho kosterní soustava jakoby ve vaku, který k ní ovšem velmi těsně přiléhá, je tedy v této bláně, které se říká okostice. Představte si zde tedy kloub, tady má ta kost hlavici a tato hlavice zasahuje do, řekněme, kloubní jamky. S okosticí to vypadá takto: tady je okostice; celá kost je navenek obalena okosticí a tady ta okostice **takto** pokračuje, tady se opět přimyká a potahuje kostru. Čili když si jednoduše představíte kostru v člověku, pak je v něm zcela oddělená. Mezi všemi ostatními částmi člověka a kostrou je vako- vitá blána. Je tomu skutečně tak, jako kdybyste u živého člověka vzali kostru a představili byste si, že celou tu kostru potáhnete takovým vakem a všude byste ho zachytili, takže by ten vak zvenčí všude kostru zakrýval. Není však nutné, abyste to dělali; už to totiž udělala příroda. Celé je to uvnitř v takovém vaku, v okosticí.

*Kost je
mimo
člověka*

A zajímavé je, že cévy vedou jen k okostici (okostice je jimi prostoupená), tato krev vyživuje kost, pokud má být kost vyživována, avšak uvnitř toho vaku je kost zcela zemí: uhličitan vápenatý, fosforečnan vápenatý, popel, soli atd. Takže máte tu zvláštní skutečnost, že jste svaly, játra atd. a máte v sobě cévy a vaše krev tvoří zprvu jakýsi vak. Tento vak vás uzavírá směrem dovnitř. Uvnitř vaku je dutý prostor a teprve v tomto dutém prostoru se nachází kostra. Je tomu skutečně tak, jako byste v sobě měli své kosti zastrčené a jako by tyto kosti byly uzavřené vakem, tedy okosticí. Tyto kosti mají zcela charakter země, jsou vnitřně zemí. Nemůžete je v sobě uvnitř cítit. Tím čím kosti jsou, je cítíte zrovna tak málo, jako kdybyste si vzali kus křídý. Kdybyste si vzali kus křídý, také ho nebudete cítit; je mimo vás. Tak je i kost mimo vás a vy jste od ní odděleni vakem. Ve své kostře v sobě všichni máte něco, co vy sami vůbec nejste, co je země vytvarovaná do podoby kostí: fosforečnan vápenatý, soli, uhličitan vápenatý; to nosíte v sobě; je to jenom obklopeno vakem, tedy okosticí.

*V kostře
sedí duch* Vidíte, pánové, tady není místo pro něco neduchovního; když si totiž zadřete nějaký odštěpek země, musí vám vyhnisat. Kost nevyhnisá. Proč? Protože tam, kde jste v

sobě mrtví, kde kost uvnitř okostice působí jako mrtvá, sedí skrz naskrz duch. Vidíte, to je ten nádherný instinkt, proč prostí lidé, kteří často věděli víc než učenci, si smrt představovali jako kostru - protože věděli, že v kostře sedí duch. A proto si představovali, že chodí-li kolem duch, pak se také musí zjevit v podobě kostry. To je správná obrazná představa. Dokud totiž člověk žije, dělá si prostřednictvím svých kostí místo pro ducha.

Slon má ducha v kůži To je něco, o čem bychom v nejbližší době dále hovořili. Vidíte z toho však také, že člověk vynakládá mnoho na to, aby do svých kostí dostal ducha. Slon nechává pro ducha místo i ve své tlusté kůži. A tím že má slon pro ducha místo i ve své tlusté kůži, může duch, kterého pak slon cítí, vnímat, když ho vnější svět ničí. Člověk neví o své smrti nic proto, že jeho kůže je příliš tenká. Kdyby byl i fyzicky tlustokožcem, tak by také odešel do jeskyně a v jeskyni by zemřel. A také by se říkalo: Kam přicházejí lidé? Lidé přicházejí do nebe, když zemřou!

Víte, pánové, o lidech, kteří byli v jistých lidových kruzích velmi silně uctíváni, se říkalo totéž, co o slonech. Například o Mojžíšovi, o kterém se říkalo, že se nenašla jeho mrtvola. Zmizela, protože si představovali, že k tomu u něj skutečně došlo. Stal tak moudrým - představovali si, jak jsem vám předtím řekl. Kdyby byl člověk fyzicky tlustokožcem a měl svůj mozek, byl by tak chytrý, že se vůbec nedá popsat, jak by byl chytrý! A takové souvislosti lidé znali. Vidíte, člověk žasne, co lidé všechno věděli! O Mojžíšovi říkají, že byl tak chytrý, jak by býval byl, kdyby

býval měl tlustou kůži; proto také odešel do ústraní a jeho mrtvola se nenašla. To je velmi zajímavá souvislost. Nezdá se vám? Staré pověsti mívají mnohdy souvislost s ryzím, krásným uctíváním zvířat.

Ovšem o tom bychom si dále povídali příště, pokud nám k tomu dopřeje čas jednání, které nám dnes bylo uloženo.

Nuže, příští středu pánové.

Dornach, 7. ledna 1924